

۱۰. بررسی زیربخش باغبانی در برنامه چهارم توسعه

دفتر: مطالعات زیربنایی

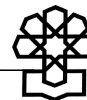
کد موضوعی: ۲۵۰
شماره مسلسل: ۹۷۷۳

مرداد ماه ۱۳۸۸

به نام خدا

فهرست مطالب

۱	چکیده
۲	مقدمه
۲	وضعیت تولید محصولات باغی در برنامه چهارم توسعه
۵	بررسی عملکرد اهداف توسعه باغات در برنامه چهارم توسعه
۶	بررسی تعرفه وارداتی در زیربخش‌های باغبانی در طی سال‌های ۱۳۸۷-۱۳۸۴
۷	وضعیت واردات محصولات باغی در بخش کشاورزی
۱۰	صادرات انواع میوه در طی سال‌های ۱۳۸۷-۱۳۸۴
۱۲	نتیجه‌گیری
۱۳	منابع و مأخذ

۱۰. بررسی زیربخش باغبانی در برنامه چهارم توسعه

چکیده

باغبانی به عنوان فعالیت مکمل بخش زراعت در کشور ما دارای پتانسیل بسیار بالایی است به صورتی که ظرفیت بالقوه مطلوبی را برای رشد بخش کشاورزی، همراه با اشتغال مولد ایجاد می کند. بدین لحاظ این زیربخش می تواند موجب جهشی بالقوه در بخش کشاورزی و نهایتاً اقتصاد کشور تلقی شود. زیربخش باغبانی همچنین به دلیل ماهیت فعالیت های آن استعداد بالایی برای مدرنیزاسیون و صنعتی شدن دارد که به لحاظ مدیریت پذیری و کمی ریسک، به خصوص در مورد محیط های کشت کنترل شده (گلخانه) می تواند افزایش راندمان و عملکرد در هکتار را به موازات کاهش در منابع و نهاده ها به طور توأمان تأمین کند. از جهت تراز بازرگانی در این زیربخش باید گفت که طی چهار سال اخیر تعرفه واردات برخی از محصولات باغی دستخوش تغییراتی شد (به طوری که سود بازرگانی بعضی از محصولات به صفر رسید) و برخی از محصولات باغی با حقوق پایه ۴ درصد وارد کشور شد. با این روند مقدار واردات میوه از ۵۷۵ هزار تن در سال ۱۳۸۴ با رشد ۴۵ درصد به ۸۳۹ هزار تن در سال ۱۳۸۷ رسید. مقایسه این آمار با صادرات این محصولات نشان می دهد که صادرات میوه کشور قبلاً ۱/۲ برابر واردات آن بوده است؛ اما با افزایش روند واردات به شکل فزاینده این فرصت می تواند با تهدید روبه رو شود؛ چراکه در طی سال های ۱۳۸۴-۱۳۸۷ به طور میانگین میزان واردات محصولات باغی دارای رشد ۱۸ درصدی در کشور بوده است. به نظر می رسد دولت از تعرفه ورودی محصولات کشاورزی، به خصوص میوه های خوراکی به عنوان ابزاری برای حمایت از مصرف کنندگان و تنظیم بازار استفاده می کند در حالی که سیاست های حمایت از تولید و صادرات به موازات آن افزایش نیافته و این امر موجب می گردد که با وجود امکانات و پتانسیل های تولید انواع میوه داخل کشور، رشد تولیدات باغی به مرور زمان کاهش یابد و یا مزیت نسبی آن به تدریج تحت الشعاع سیاست حمایت از واردات روند نزولی را طی نماید و خسارت جبران ناپذیری را در آینده نصیب این زیربخش کند.

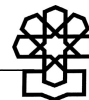
مقدمه

تنوع اقلیمی و وجود اراضی مستعد و حاصلخیز در کشور زمینه مناسبی را برای تولید محصولات باغی به وجود آورده است. این محصولات به دلیل تقاضای روزافزون داخل و خارج از کشور، از مزیت نسبی خوبی برخوردارند. محصولاتی مانند پسته، خرما، پرتقال، سیب، زعفران و... ایران در عرصه جهانی دارای قدرت رقابت بسیار بالایی از نظر کیفی هستند و با اعمال سیاست‌های مناسب در بخش کشاورزی می‌توان ضمن خودکفایی محصولات، با ارتقای کمی و کیفی تولید و توسعه صادرات نسبت به کسب درآمد ارزی قابل توجهی همت گماشت. با توجه به مزیت‌های برشمرده در برنامه چهارم توسعه، اهداف کیفی زیربخش باغبانی (که شامل: افزایش بهره‌وری از منابع و عوامل تولید، بازسازی و اصلاح باغ‌های سنتی غیرتجاری و کم‌بازده، استقرار نظام مدیریت پس از برداشت محصولات باغی، هدفمند کردن فعالیت‌های صادرات و نوسازی ساختار بازرگانی این محصولات برای یافتن بازارهای مناسب و مطمئن صادراتی، توسعه موزون زیرساخت‌ها نظیر پایانه‌های ناوگان مجهز و مطمئن برای حمل‌ونقل هوایی، زمینی و دریایی، استقرار نظام علمی تولید آمار و اطلاعات و اطلاع‌رسانی^۱، توسعه هماهنگ فعالیت‌های تحقیقات، آموزش، ترویج، مکانیزاسیون، آب و خاک و حفظ نباتات مورد نیاز زیربخش باغبانی، افزایش تولید، عرضه، تنوع محصولات باغبانی قابل صدور و توسعه صادرات این محصولات، بهره‌گیری از قابلیت‌ها و ظرفیت‌های تولید باغبانی برای افزایش ضریب امنیت غذایی و خودکفایی در محصولات اساسی کشور، تقویت اقتصاد تولید و افزایش قدرت رقابت اقتصادی محصولات باغبانی کشور در بازارهای جهانی و بهره‌گیری از ظرفیت‌های اشتغالزایی این زیربخش است)، برای تحقق این اهداف تدوین شده است. بنابراین این گزارش سعی دارد تا با توجه به اهداف برشمرده شده در برنامه چهارم توسعه به بررسی عملکرد این زیربخش بپردازد.

وضعیت تولید محصولات باغی در برنامه چهارم توسعه

میزان تولیدات محصولات باغی در سال ۱۳۸۴ معادل ۱۴/۴ میلیون تن در سطحی معادل ۲/۵۹ میلیون هکتار بود که این رقم در سال ۱۳۸۵ به ۱۵/۲۲ میلیون تن در سطحی معادل ۲/۶۷ میلیون

۱. بنابراین با توجه به اهداف برنامه چهارم توسعه یکی از وظایف وزارت جهاد کشاورزی استقرار نظام علمی تولید آمار و اطلاعات و اطلاع‌رسانی است که این وظیفه مهم با توجه به عدم انتشار رسمی آمارهای سال به سال تولیدات به تفکیک محصولات در زیر بخش باغبانی (از سال ۱۳۸۵) در کشور محقق نگردیده است و تنها تا پایان سال ۱۳۸۴ ریز آمار مربوط به تولیدات محصولات باغی توسط وزارت جهاد کشاورزی ثبت و گزارش گردیده است (و در سال ۱۳۸۶ میزان تولیدات محصولات باغی توسط مرکز آمار ایران با تفاوت فاحشی در میزان تولیدات این نوع محصولات آمارگیری گردیده است).

هکتار رسید. در سال سوم برنامه چهارم توسعه، سطح زیر کشت و میزان تولیدات محصولات باغی (سطح باغ‌های کشور ۱۱۲ هزار و ۴۵۹ هکتار نسبت به سال قبل افزایش یافت) به ترتیب به ۲/۷۸ میلیون هکتار و ۱۶/۲۶ میلیون تن بالغ گردید. لازم به ذکر است که در سال‌های ۱۳۸۷ و به خصوص طی سال ۱۳۸۶، به دلیل عارضه سرمازدگی در برخی مناطق و ریزش سنگین برف در شمال کشور و سرمای بهاره به خصوص در استان‌های کرمان و یزد به محصولات مختلف باغی (به خصوص پسته) خسارت سنگینی تحمیل گردید و از سوی دیگر کمی آب قابل دسترس برای آبیاری باغات موجب شد که قریب به ۸۰٪ باغات انار در استان‌های مرکزی، قم، یزد، اصفهان، خراسان رضوی و جنوبی، سمنان و تهران خشک شود (مساحت خسارت دیده جمعاً ۲۸/۴ هزار هکتار یعنی برابر با ۴۵٪ سطح کل باغات انار کشور (با حدود ۳۲۸ هزار تن تولید) است. خسارت محصول ۱۶۴۰ میلیارد ریال و هزینه احداث و نگهداری باغات تا زمان محصول‌دهی (متوسط هر هکتار ۱۰۰ میلیون ریال) معادل ۲۸۴۰ میلیارد ریال (جمعاً ۴۴۸۰ میلیارد ریال) برآورد می‌شود. وقوع سرما و یخبندان باعث خشک شدن ۷ هزار هکتار باغات لیمو و از بین رفتن ۱۲۰ هزار تن لیمو در سال ۱۳۸۷ و حداقل ۵ سال آتی گردیده است که خسارت آن جمعاً ۱۸۰۰ میلیارد ریال برآورد می‌شود. خسارت باغات زیتون در سطح ۳۲/۵ هزار هکتار می‌باشد که برای احداث مجدد آن حداقل به ۲۲۰۰ میلیارد ریال اعتبار جهت جبران خسارت‌های وارده نیاز است. به باغات مرکبات شمال کشور به طور متوسط از ۲۰ تا ۱۰۰ درصد در سطح ۳۲ هزار هکتار خسارت وارد شده است (که حداقل خسارت وارده ۴۰۰۰ میلیارد ریال می‌باشد). خسارت وارده به باغات پسته کشور حداقل ۳۰۰۰ میلیارد ریال ارزیابی شده است. جمع خسارت وارده باغات و گلخانه‌ها و نهالستان‌ها ۱۶۰۰۰ میلیارد ریال برآورد شده است)^۱ و سپس در سال ۱۳۸۷ با تولیدات ۱۴/۴۵ میلیون تنی، ۸۲ درصد از برنامه محقق گردیده است. در طی این ۴ سال ۶۰/۳۳ میلیون تن محصولات باغی تولید گردیده است و ۹۴ درصد از برنامه محقق شده است.

با توجه به میزان تولیدات محصولات باغی در طی سال‌های اخیر و پتانسیل‌های موجود در این زیر بخش می‌توان بدین نتیجه رسید که این زیر بخش برخلاف زیر بخش زراعت، با اندکی ارتقا در روش‌ها و تکنولوژی‌های نوین، قابلیت افزایش در سطح زیرکشت فعلی را دارا بوده و می‌توان با توسعه باغات در زمین‌های بلا استفاده فعلی در شیب‌ها و اراضی سنگلاخ و کم‌بازده و مدیریت صحیح در شرایط خاص طبیعی اعم از سرمازدگی و خشکسالی افزایش تولید محصولات و اشتغال پایدار مطلوبی را در این زیربخش ایجاد کرد.

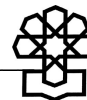
۱. مأخذ: گزارش مجمع تشخیص مصلحت نظام، ۱۳۸۷.

جدول ۱. بررسی تولیدات محصولات باغی در طی سالهای برنامه چهارم توسعه (۱۳۸۴-۱۳۸۷)

۱۳۸۷		۱۳۸۶		۱۳۸۵		۱۳۸۴		ردیف				
عملکرد		عملکرد		عملکرد		عملکرد			تولید در برنامه (میلیون تن)			
تولید (میلیون تن)	سطح زیرکشت (میلیون هکتار)	تولید (میلیون تن)	سطح زیرکشت (میلیون هکتار)	تولید (میلیون تن)	سطح زیرکشت (میلیون هکتار)	تولید (میلیون تن)	سطح زیرکشت (میلیون هکتار)					
۱۴/۴۵	۲/۸۶	۱۷/۵۹	۱۶/۲۶	۱۶/۰۶	۲/۷۸	۱۵/۲۲	۲/۶۷	۱۵/۷۹	۱۴/۴	۲/۵۹	۱۴/۸۶	محصولات باغی

مأخذ: معاونت باغبانی وزارت جهاد کشاورزی، ۱۳۸۷.

بررسی عملکرد اهداف توسعه باغات در برنامه چهارم توسعه

یکی از اهداف برنامه چهارم توسعه در زیربخش باغبانی توسعه باغات جدید، جایگزینی باغات درجه سه و اصلاح باغات درجه دو است. عملکرد اهداف برنامه چهارم توسعه باغات نشان می‌دهد که در طی سال‌های ۱۳۸۴-۱۳۸۷ به میزان ۸۱/۲ درصد از طرح توسعه باغات جدید در سطحی معادل ۳۰۲۶۹۰/۲ هکتار محقق شده است. کمترین میزان درصد تحقق نیز مربوط به سال ۱۳۸۷ (۵۷ درصد) بوده که دلیل عمده آن عدم تأمین منابع مورد نیاز اعلام شده است (سند توسعه بخشی کشاورزی و منابع طبیعی (در برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران)). اصلاح باغات درجه دو در سطحی معادل ۴۴۴۸۱۵/۲ هکتار اجرا شده است، (۱۸۱ درصد برنامه محقق گردیده است)؛ با این وجود کمترین و بیشترین میزان تحقق برنامه به ترتیب مربوط به سال‌های ۱۳۸۷ و ۱۳۸۴ بوده است و جایگزینی باغات درجه سه از ۸۸۶۳/۲ هکتار در سال ۱۳۸۴ به ۳۰۸۷۳/۸ هکتار در سال ۱۳۸۷ رسیده است و دارای رشد ۲۴۸ درصدی بوده است (جدول ۲).

البته لازم به ذکر است که با توجه به نتایج مرکز آمار ایران، مساحت باغ و قلمستان‌های کشور در سال ۱۳۸۶ با رشد ۲۰ درصدی نسبت به سال ۱۳۸۲ به بیش از یک میلیون و ۷۷۲ هزار هکتار رسیده است و ۷۳ درصد آن باغ و قلمستان ساده (تک‌محصولی) و ۲۷ درصد آن باغ و قلمستان مخلوط (چندمحصولی) بوده است. همچنین نتایج نشان می‌دهد که ۴۳ درصد از باغ و قلمستان‌های کشور در چهار استان بزرگ کشور شامل کرمان، فارس، آذربایجان شرقی و خراسان رضوی واقع شده است (۲۲ درصد از مساحت باغات و قلمستان‌های کشور در بهره‌برداری‌هایی با مساحت کمتر از یک هکتار، ۵۷ درصد در بهره‌برداری‌هایی با مساحت ۱ الی ۵ هکتار و ۲۱ درصد در بهره‌برداری‌هایی با مساحت ۵ هکتار و بیشتر واقع شده‌اند).^۱

همچنین سرمایه‌گذاری در باغات و قلمستان‌های کشور در سال ۱۳۸۶ نشان می‌دهد که ۳۳ درصد از سرمایه‌گذاری‌ها در باغات و قلمستان‌هایی با مساحت کمتر از ۱ هکتار، ۵۰ درصد سرمایه‌گذاری‌ها در باغات و قلمستان‌هایی با مساحت ۱ الی ۵ هکتار و ۱۷ درصد سرمایه‌گذاری‌ها در باغات و قلمستان‌هایی با مساحت ۵ هکتار و بیشتر انجام شده است (مرکز آمار ایران، سال ۱۳۸۷).

۱. گزارشات مرکز آمار ایران، ۱۳۸۷.

جدول ۲. عملکرد اهداف توسعه باغات در برنامه چهارم

(ارقام به هکتار، هکتار، درصد)

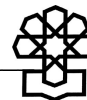
ردیف	سال	توسعه			اصلاح			جایگزینی		
		برنامه	عملکرد	درصد	برنامه	عملکرد	درصد	برنامه	عملکرد	درصد
۱	۱۳۸۴	۴۹۵۵۲	۶۵۸۴۳	۱۳۲	۳۴۰۶۸	۸۶۵۶۴	۲۵۴	۱۰۱۰۱	۸۸۶۳،۲	۸۷،۷
۲	۱۳۸۵	۴۰۷۴۸،۶	۷۹۷۲۹،۶	۱۱۲	۵۰۸۷۲	۱۱۶۸۳۱،۴	۲۲۹	۱۵۲۹۲	۱۳۵۷۲،۲	۸۸،۷
۳	۱۳۸۶	۱۰۲۳۰۶	۷۳۱۹۵،۶	۷۱	۶۸۰۶۹	۱۰۹۷۷۳	۱۶۱	۲۰۳۲۷	۱۵۸۰۷،۶	۷۷،۷
۴	۱۳۸۷	۱۴۵۶۸۲	۸۳۹۲۲	۵۷،۶	۹۲۲۹۱	۱۳۱۶۶۶،۸	۱۴۲،۷	۲۹۷۰	۳۰۸۷۳،۸	۱۰۳
جمع		۳۶۹۲۸۸،۵	۳۰۲۶۹۰،۲	۸۱،۲	۲۴۵۳۰۰	۴۴۴۸۱۵،۲	۱۸۱	۴۸۶۹۰	۶۹۱۱۶،۸	۱۴۱/۹

مأخذ: معاونت باغبانی وزارت جهاد کشاورزی، ۱۳۸۷.

توضیح: کاهش سطح توسعه در سال ۱۳۸۷ به دلیل بروز خشکسالی و سرمازدگی در سال ۱۳۸۶ می‌باشد.

بررسی تعرفه وارداتی در زیربخش‌های باغبانی در طی سال‌های ۱۳۸۴-۱۳۸۷

ظرفیت‌های موجود در زیربخش باغبانی از جمله صادرات، اشتغالزایی، بازدهی اقتصادی بالا، سازگاری با ملاحظات زیست‌محیطی و توسعه پایدار از ویژگی‌های بارز این زیر بخش است؛ اما در حال حاضر با وجود ظرفیت‌های بالقوه برشمرده در این زیربخش می‌توان گفت که مهم‌ترین مسئله‌ای که در بازار محصولات باغی (میوه) اتفاق افتاده است، واردات بی‌رویه میوه از خارج است. البته لازم به ذکر است که براساس مصوبات هیئت وزیران و به‌منظور حمایت از تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان دولت می‌تواند متناسب با افزایش یا کمبود میوه با انجام تغییرات تعرفه‌ای نسبت به ایجاد تعادل در عرضه و تقاضای محصولات باغی اقدام کند؛ اما در طی چهار سال اخیر (از سال ۱۳۸۴) در تعرفه واردات برخی از میوه‌ها تغییراتی اعمال شد که باعث به صفر رسیدن سود بازرگانی آنها (موز، آناناس، نارگیل، انبه، گیلاس، آلبالو و زردآلو) شد و این اقلام با حقوق پایه ۴ درصد وارد کشور شده‌اند. از ابتدای سال ۱۳۸۴ تا ۱۸ تیرماه این سال سود بازرگانی محصولات باغی مانند سیب، پرتقال و نارنگی هرکدام ۴۵ درصد ارزش کالا بوده ولی از این تاریخ به‌منظور ورود میوه در بازارهای داخلی و حمایت از مصرف‌کنندگان برای تهیه میوه با قیمت مناسب براساس مصوبه هیئت وزیران تا ۲۸ آذرماه ۱۳۸۴ سود بازرگانی این سه قلم محصول به صفر کاهش یافت و پس از آن در جهت حمایت از تولیدکنندگان داخلی از ۲۸ آذرماه تا اول اسفندماه این سال به ۲۶ درصد رسید. بنابراین (براساس مقررات صادرات و واردات) در طی سال‌های ۱۳۸۴-۱۳۸۷ سود بازرگانی چندین محصول باغی مانند پرتقال، نارنگی، سیب، زردآلو، گیلاس، آلبالو و... متغیر است و این روند افزایشی و کاهش‌ی تعرفه واردات در طی این سال‌ها بدین ترتیب ادامه داشته است و سپس در سال ۱۳۸۷ تعرفه واردات از اردیبهشت‌ماه تا اسفندماه سال ۱۳۸۷ افزایش یافته

است و مجدداً از تاریخ ۱۳۸۷/۱۱/۱۵ تا اردیبهشت‌ماه سال ۱۳۸۸ سود بازرگانی این اقلام صفر شده است و دوباره از اردیبهشت‌ماه سال ۱۳۸۸ تعرفه واردات میوه (به‌صورت میانگین) ۲۵ درصد افزایش یافته است (در مقطعی که سود بازرگانی برای واردات انواع میوه صفر درصد تعیین شده است حقوق پایه آن چهار درصد است). بنابراین دولت از تعرفه ورودی محصولات کشاورزی به‌خصوص میوه‌های خوراکی به‌عنوان ابزاری برای حمایت از مصرف‌کنندگان و تنظیم بازار استفاده می‌نماید و هیچ‌گونه سیاست حمایتی را برای تولیدکنندگان داخلی نداشته است و این امر موجب می‌شود که با وجود امکانات و پتانسیل‌های انواع تولید میوه در داخل کشور، تولیدات خارجی در انبارهای داخلی کشور انبار شود (و بازارهای کشور از میوه‌های خارجی پر شود) و مسئولین کشور از واردات تنها به‌عنوان ساده‌ترین راهکار تأمین نیاز بازار در کشور استفاده کنند. ضمن آنکه متأسفانه با ورود میوه خارج از فصل، فرهنگ مصرف هم به‌تدریج تغییر کرده و چنانچه در مواقعی تصمیمی به نفع تولیدکنندگان گرفته شود دغدغه‌های اجتماعی را هم به‌همراه خواهد داشت.

وضعیت واردات محصولات باغی در بخش کشاورزی

میزان واردات محصولات باغی به‌عنوان یکی از شاخص‌های ارزیابی برنامه‌های بخش کشاورزی مورد استفاده قرار می‌گیرد. بنابراین مهم‌ترین شاخص‌های این ارزیابی بررسی روند واردات این محصولات است که به‌شرح زیر است:

• مقدار واردات میوه‌های تازه در سال ۱۳۸۴ با ۹۷ درصد رشد (نسبت به سال ۱۳۸۳) به مقدار ۵۷۵ هزار تن (به ارزش ۱۸۱,۵۴۵,۷۳۶ دلار) رسیده است و این روند افزایشی به همین ترتیب ادامه یافته و در طی ۴ سال اخیر میزان واردات از ۵۷۵ هزار تن با رشد ۴۵ درصدی به ۸۳۹ هزار تن (به ارزش ۳۰۳,۴۲۹,۹۰۹ دلار) در سال ۱۳۸۷ رسیده است. با توجه به این روند افزایشی می‌توان گفت که کاهش نرخ تعرفه اسمی (به‌صورت فصلی و یا اسمی) در قانون مقررات صادرات و واردات موجب کاهش سود بازرگانی اخذ شده از میوه و تشدید روند فزاینده واردات میوه در کشور گردیده است (جدول ۳).

• با نگاهی به اقلام عمده این گروه از محصولات کشاورزی مشاهده می‌شود که بخش اعظم واردات در سال‌های قبل را میوه‌های گرمسیری و نیمه‌گرمسیری به‌خصوص موز تشکیل می‌داده است و از ۵۷۵ هزار تن واردات میوه در سال ۱۳۸۴، مقدار ۴۹۷ هزار تن (۸۶ درصد)، آن را موز تشکیل داده است؛ اما در اواخر سال ۱۳۸۴ و در طول سال‌های ۱۳۸۵-۱۳۸۷ شاهد ورود اقلام

سایر میوه‌ها نیز بوده‌ایم. به طوری که در سال ۱۳۸۷ بیشترین واردات مربوط به موز، نارگیل، آناناس، پرتقال، نارنگی، انگور و سیب بوده است.

• نرخ تعرفه واردات سیب و مرکبات در بهمن‌ماه هر سال (با هدف تنظیم بازار) کاهش می‌یابد و این نرخ در اردیبهشت‌ماه هر سال افزایش می‌یابد. بنابراین این محصولات به صورت فصلی تعرفه کاهشی دارند.

• روند برخی از اقلام عمده وارداتی محصولات باغی (جدول ۴) به شرح زیر است:

۱. واردات موز که یکی از عمده‌ترین اقلام وارداتی کشور به حساب می‌آید با رشد ۲۴ درصدی (از سال ۱۳۸۴) به ۶۱۸۹۹۱/۹ تن در سال ۱۳۸۷ رسیده است و در سال ۱۳۸۷، ۷۳ درصد از واردات محصولات باغی را این محصول به خود اختصاص داده است.

۲. میزان واردات پرتقال با کاهش تعرفه (سود بازرگانی)، دارای روندی صعودی بوده و در سال ۱۳۸۷ به ۸۴۴۹۸ تن به ارزش ۲۷۸۹۹۶۱۳ دلار رسیده است و ۱۰ درصد از کل واردات محصولات باغی را در سال ۱۳۸۷ به خود اختصاص داده است در حالی که در سال ۱۳۸۴ این محصول تنها ۷ درصد از کل محصولات باغی را تشکیل می‌داده است.

۳. وزن واردات سیب از ۳۵۹/۲ تن (با ارزش ۱۷۱۳۸۲ دلار) در سال ۱۳۸۴ (با رشد ۱۹۴۵ درصدی) به ۷۳۴۵ تن (با ارزش ۳۱۸۲۴۷۵ دلار) در سال ۱۳۸۷ رسیده است.

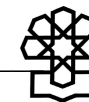
۴. میزان واردات آناناس (تازه یا خشک کرده) با رشد ۹۵ درصدی (تقریباً دو برابر نسبت به سال ۱۳۸۴) به ۸۱۴۷ تن در سال ۱۳۸۷ رسیده است و از لحاظ ارزشی میزان خروج ارز برای واردات آناناس ۱/۵ برابر شده است.

جدول ۳. واردات محصولات باغی در طی سال‌های ۱۳۸۴-۱۳۸۷ (ارقام به هزار تن - دلار)

۱۳۸۷		۱۳۸۶		۱۳۸۵		۱۳۸۴	
ارزش	وزن	ارزش	وزن	ارزش	وزن	ارزش	وزن
۳۰۳،۴۲۹،۹۰۹	۸۳۹	۲۸۹،۴۹۵،۰۰۸	۸۷۳	۲۱۹،۸۳۳،۵۷۸	۶۸۳	۱۸۱،۵۴۵،۷۳۶	۵۷۵

مأخذ: گمرک جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۷.

توضیح: واردات محصولات باغی شامل میوه‌های خوراکی، پوست مرکبات یا پوست خربزه و همانند آنهاست.

جدول ۴. اقلام عمده واردات محصولات باغی در طی سالهای ۱۳۸۴-۱۳۸۷

(ارقام به تن - دلار)

۱۳۸۷		۱۳۸۶		۱۳۸۵		۱۳۸۴		عنوان
ارزش	وزن	ارزش	وزن	ارزش	وزن	ارزش	وزن	
۲۰۶۸۱۲۸۳۵	۶۱۸۹۹۱/۹	۱۹۱۵۷۰۷۹۷	۶۲۴۶۴۵/۷	۱۶۵۸۴۷۸۶۳	۵۴۶۷۶۷	۱۴۸۷۸۶۵۰۵	۴۹۷۰۳۶	موز
۳۱۸۲۴۷۵	۷۳۴۵/۰	۲۴۱۵۳۷۸	۵۳۷۰/۱۲	۳۶۰۳۵۶۰	۵۹۹۵/۹	۱۷۱۲۸۲	۳۵۹/۲	سیب تازه
۳۷۸۹۹۶۶۱۳	۸۴۴۹۸/۴	۴۹۲۳۹۱۹۲	۱۲۲۵۲۱/۴	۲۹۶۵۱۸۴۶	۶۵۸۶۷/۷	۱۸۸۲۵۵۶۶	۴۱۴۲۵	پرتقال (تازه یا خشک کرده)
۱۰۴۲۲۷۱	۲۰۱۱/۰	۴۵۹۹۳۶	۷۴۳/۴	۷۶۶۸۲۰	۱۳۲۶/۴	۱۷۳۱۵۳	۳۲۴/۸۰	انگور تازه
۲۶۲۹۴۲۹	۸۱۴۷/۱	۱۳۳۱۳۲۷	۴۶۴۶/۶	۱۱۳۴۵۱۲	۸۱۹۴/۴	۱۰۵۷۴۴۹	۴۱۵۸/۳	آناناس (تازه یا خشک کرده)
۲۹۵۷۰۷۴۷	۷۹۱۰۵/۲	۳۲۰۸۶۷۲۶	۹۳۷۲۵/۲	۱۱۱۰۹۵۰۳	۳۳۴۴۱/۲	۳۳۷۴۷۴۹	۱۱۳۴۳/۷	نارنگی (کلمانتین، ویلکینگ... مرکبات غیره و تازه یا خشک کرده)
۹۰۷۷۰۹۱	۱۹۰۳۱/۸۷	۶۹۵۸۶۶۷	۱۵۷۴۹/۰۸	۶۶۳۳۲۹۵	۱۹۰۰۶/۸	۶۸۱۴۲۸۰	۱۸۲۵۵/۵	نارگیل

مأخذ: گمرک جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۷.

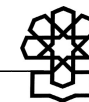
صادرات انواع میوه در طی سال‌های ۱۳۸۴-۱۳۸۷

صادرات میوه‌های خوراکی^۱ از ۹۱۹ هزار تن (با ارزش ۱۱۹۸/۰ میلیون دلار) در سال ۱۳۸۴ با روندی صعودی (با رشد ۱۱ درصدی) به ۱۰۲۲ هزار تن در سال ۱۳۸۷ رسیده و با رشد ۸ درصدی در ارزآوری این نوع محصولات، توانسته است ۱,۳۰۲,۰۷۳,۲۲۹ دلار ارز را وارد کشور کند.

روند برخی از اقلام عمده صادراتی میوه (جدول ۶) به شرح زیر است:

- صادرات خرما با کاهش ۱۳ درصدی نسبت به سال ۱۳۸۴ (سال شروع برنامه) به ۱۰۶۷۶۳ تن در سال ۱۳۸۷ رسیده است و ۱۰ درصد از صادرات میوه را تأمین کرده است در صورتی که در سال ۱۳۸۴، این محصول ۱۳ درصد از صادرات این بخش را شامل شده است.
- صادرات انگور تازه (از لحاظ وزنی) با کاهش ۳۸ درصدی در سال ۱۳۸۷ (نسبت به سال ۱۳۸۴) همراه بوده است و در این سال صادرات این محصول به ۵۳۷۷/۱ تن (به ارزش ۴۵۸۲۹۹۱ دلاری) رسیده است.
- سیب تازه ۳۲ درصد از صادرات را در سال ۱۳۸۷ شامل شده است و با رشد ۷۰ درصدی (نسبت به سال ۱۳۸۴) صادرات این محصول به ۳۳۰۶۳۰/۸ تن در سال ۱۳۸۷ رسیده است.
- وزن صادرات پسته با ۲۵ درصد کاهش نسبت به سال ۱۳۸۴ به ۱۰۵۷۲۹ تن (با ارزش ۷۲۷۴۵۹۳۴۹ دلار) رسیده است و این محصول ۱۰ درصد از کل صادرات این بخش را در سال ۱۳۸۷ تشکیل داده است.
- صادرات موز از ۳۰۷ تن (با ارزش ۱۵۸۳۷۹ دلار) در سال ۱۳۸۴ به ۲۵۸/۱ تن (با ارزش ۱۸۱۳۷۹ دلار) در سال ۱۳۸۷ رسیده است.
- میزان صادرات پرتقال از ۲۰۵۰۰ تن در سال ۱۳۸۴ به ۲۱۴۷ تن در سال ۱۳۸۷ رسیده است و کاهش ۸۹ درصدی داشته است.

۱. این بخش به مجموع صادرات میوه‌های خوراکی اعم از تازه و خشک‌کرده، پوست مرکبات یا پوست خربزه و ... پرداخته شده است.

جدول ۵. مجموع صادرات محصولات میوه در طی سالهای ۱۳۸۴-۱۳۸۷ (ارقام به هزار تن - دلار)

۱۳۸۷		۱۳۸۶		۱۳۸۵		۱۳۸۴	
ارزش	وزن	ارزش	وزن	ارزش	وزن	ارزش	وزن
۱۳۰۲۰۷۳۲۲۹	۱۰۲۲	۱۸۳۰۵۸۶۴۶۰	۱۲۷۴	۱۵۷۴۸۵۶۰۵۹	۱۰۹۴	۱۱۹۸۰۹۳۵۵۹	۹۱۹

مأخذ: گمرک جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۷.

توضیح: صادرات میوه شامل میوه‌های خوراکی تازه و خشک‌کرده، پوست مرکبات و ... است.

جدول ۶. اقلام عمده صادرات میوه در طی سالهای ۱۳۸۴-۱۳۸۷ (ارقام به تن - دلار)

۱۳۸۷		۱۳۸۶		۱۳۸۵		۱۳۸۴		عنوان
ارزش (دلار)	وزن (تن)	ارزش (دلار)	وزن (تن)	ارزش (دلار)	وزن (تن)	ارزش (دلار)	وزن (تن)	
۱۸۱۳۷۹	۲۵۸/۱	۲۷۶۷۷۸۹	۴۰۲۹/۷	۱۵۶۳۶۶۱	۲۲۲۲/۷	۱۵۸۳۷۹	۳۰۷	موز (همچنین موز سبز، تازه یا خشک کرده)
۹۰۶۴۰۰۵۲۸	۱۰۶۷۶۳/۶	۱۰۰۷۸۶۷۷۶	۱۲۵۲۹۸/۸	۹۴۵۱۵۵۳۵	۱۴۵۱۷۹/۳	۷۶۷۸۹۵۰۵	۱۲۳۹۲۰/۴	خرما
۳۶۳۸	۱۹/۲	۳۸۷	۰/۲۹۵	۷۶۲۶	۱۳/۹	۲۶۰۰۲	۲۴/۴	آناناس
۱۱۹۳۷۶۸	۲۱۴۷/۵	۳۵۲۱۰۹۲	۷۴۲۴/۴	۶۴۱۱۲۵۰	۱۳۵۴۹/۰	۱۱۷۷۳۷۷۸	۲۰۵۰۰	پرتقال (تازه و خشک کرده)
۱۹۵۳۹۱۶۴	۳۳۱۴۸/۵	۱۱۴۲۲۹۵۸	۲۵۴۲۲/۴	۲۰۲۰۳۴۱۳	۴۴۹۶۳/۴	۱۱۳۷۴۹۴۹	۲۶۱۲۷/۸	نارنگی (کلمانتین، ویلکینگ مرکبات غیره، تازه یا خشک کرده)
۳۲۵۸۱۲	۳۲۷/۵	۲۲۷۹۴۶۲	۲۱۵۳/۳	۱۰۳۳۶۰۳	۱۲۰۱/۷	۱۴۴۴۳۸	۲۰۰/۶	مرکبات (تازه یا خشک کرده که در جای دیگری مذکور یا مشمول نباشد)
۴۵۸۲۹۹۱	۵۳۷۷/۱	۶۹۳۷۳۲۳	۱۷۳۳۶/۹	۵۸۸۰۶۰۸	۱۴۷۳۶/۱	۳۴۹۵۸۶۲	۸۸۱۱/۶	انگور تازه
۳۹۶۰۴۶۴۶	۲۳۱۶۷۶/۳	۴۵۱۹۰۷۱۵	۲۹۹۸۱۷/۳	۳۰۶۵۹۰۶۴	۲۰۲۳۶۹/۷	۲۳۹۵۲۱۳۶	۱۵۸۶۸۳/۲	هندوانه تازه
۱۶۷۷۸۳۱۴۹	۳۳۰۶۳۰/۸	۱۰۴۰۵۱۵۱۱	۲۸۰۲۱۷/۶	۸۰۶۸۰۶۲۸	۲۲۲۲۲۶/۲	۶۸۷۴۸۵۷۰	۱۹۳۶۳۱/۷	سیب تازه
۷۲۷۴۵۹۳۴۹	۱۰۵۷۲۹/۴	۱۲۶۳۹۲۹۴۷۵	۲۰۲۸۱۹/۲	۱۰۷۲۶۵۹۸۸۴	۱۷۲۹۳۷/۳	۸۱۶۷۸۹۶۱۵	۱۴۱۵۷۹/۶	پسته تازه یا خشک کرده
۱۵۲۶۱۲۰۱	۳۲۸۸۵/۷	۱۲۸۳۴۶۶۱	۳۶۷۵۳/۰۲	۷۷۶۶۹۵۵	۲۲۳۶۳/۲	۷۸۰۸۲۹۷	۲۲۵۱۹/۷	خرپزه و همانند آن، تازه

مأخذ: گمرک جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۷.

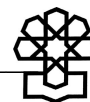
نتیجه‌گیری

محصولات باغی با توجه به عواملی همچون سطح زیرکشت بالا، توان اشتغالزایی و ارزآوری محصولات با اهمیتی برای کشور محسوب می‌شوند به‌صورتی که در سال ۱۳۸۶ محصولات باغی تأمین‌کننده ۱۵ درصد از تولیدات محصولات کشاورزی بوده و از این منظر حمایت از این محصولات امری ضروری است. صادرات میوه در طی سال‌های ۱۳۸۴-۱۳۸۷ دارای ۱۱ درصد رشد بوده و در سال ۱۳۸۷، یک میلیارد و ۲۰۲ میلیون دلار ارز را وارد کشور کرده است.

اما در طی چهار سال اخیر تعرفه‌های واردات این محصولات به‌طور غیرمنطقی از میانگین ۲۶ درصد به ۴ درصد کاهش یافته و مقدار واردات میوه با ۴۵ درصد رشد از ۵۷۵ به ۸۳۹ هزار تن در سال ۱۳۸۷ رسیده است. ارزش دلاری واردات میوه نشان می‌دهد که با افزایش مقدار واردات این نوع محصولات در کشور میزان ارز خروجی از کشور ۶۷ درصد در سال ۱۳۸۷ (نسبت به سال ۱۳۸۴) افزایش داشته است و به ۳۰۳ میلیون دلار رسیده است. بنابراین به اختصار می‌توان بدین نتیجه رسید که دلیل اصلی وضع نرخ تعرفه پایین می‌تواند نگاه تنها وارداتی و بیشتر معطوف به مصرف‌کنندگان باشد. به نظر می‌رسد سیاست‌گذاران عرصه تجاری سعی دارند با وضع تعرفه سبک، واردات ارزان‌تر این کالاها را عملی کنند (و جنبه حمایتی تعرفه‌ها در عمل مغفول می‌ماند) و به تأثیر میان مدت آن در تغییر الگوی کشت و تضعیف بخش کشاورزی و گسترش فقر در جامعه کشاورزان و روستاییان توجهی نمی‌شود. همچنین لازم به ذکر است سیاست‌های تعرفه‌ای کنونی درخصوص میوه در کوتاه‌مدت باعث ضرر کشاورزان و کاهش درآمد آنان است و بدتر آنکه در میان‌مدت با تغییر ذائقه‌ها به تغییر الگوی مصرف و درازمدت الگوی کشت را متأثر خواهد کرد (از طرف دیگر عدم توجه کافی به قیمت‌های جهانی و توان رقابتی محصولات در وضع تعرفه باعث ایجاد شکاف زیاد بین متوسط ساده و وزنی تعرفه‌ها شده است).

بنابراین سیاست تعرفه‌ای کشور فاقد برنامه‌ریزی بلندمدت و دچار تصمیم‌های کوتاه‌مدت سالیانه بوده است؛^۱ چراکه سیاست‌های فعلی درخصوص سطح و پراکنش تعرفه‌های کشور هر ساله برمبنای دغدغه‌های کوتاه‌مدت (سیاستگذار) با طی فرایند (در کمیسیون ماده یک مقررات صادرات و واردات) مصوب و اعلام می‌شود و هیچ‌گونه برنامه بلندمدتی تغییرات نظام تعرفه‌ای را پشتیبانی نمی‌کند. روند میانگین ساده کل محصولات و میانگین تعرفه‌ها به‌طور معمول شیبه یکدیگر است و نشان می‌دهد که در هر سال تعرفه‌ها یا کاهش یافته‌اند یا افزایش و این کاهش و افزایش به تمام فصول تعرفه‌ای بدون در نظر گرفتن توان رقابتی و حساسیت آنها سرایت شده است. در حالی

۱. با توجه به مباحث مطرح شده در تعرفه وارداتی در زیربخش باغبانی در طی سال‌های ۱۳۸۴-۱۳۸۷ این امر استنباط می‌شود.

که به نظر می‌رسد روند تغییرات تعرفه کل بخش و فصول مختلف می‌بایست منبعت از یک برنامه بلندمدت باشد و تحت تأثیر تغییرات (به‌طور عمده بیرونی و سالیانه) قرار نگیرد.

نکته اساسی دیگر عدم بهره‌گیری از ابزارهای متنوع تعرفه‌ای در رژیم تعرفه‌ای کشور است حال آنکه با توجه به ویژگی فصلی بودن تولیدات کشاورزی و عدم تکافوی تولید داخل برخی محصولات باغی در شرایط فعلی، تکابزاری بودن نظام تعرفه‌ای، وضعیت تعرفه برای این قبیل محصولات را با مشکل روبه‌رو کرده است.

بنابراین به اختصار می‌توان چالش‌های موجود در سیاست‌های تعرفه‌ای بخش کشاورزی به‌خصوص باغبانی را به‌شرح زیر بر شمرد:

• تعرفه‌های کشاورزی برمبنای یک راهبرد بلندمدت و پایدار بنا نشده‌اند و تابع تصمیم‌های کوتاه‌مدت سالیانه است.

• نظام موجود تعرفه بسیار ساده است و هم‌اکنون با کاهش تعرفه‌ها در غیاب ابزارهای غیرتعرفه‌ای، حمایت منطقی از تولیدات داخلی در مقابل واردات به‌شدت کاهش یافته است.

• در وضع نرخ تعرفه‌ها و به‌ویژه نرخ‌های سه سال اخیر برای محصولات مختلف کشاورزی به اصل مزیت نسبی، حساسیت و توان رقابت‌پذیری محصولات کم‌توجهی شده است.

• روند تعرفه‌های کشاورزی با اصول اعلام شده برنامه‌های توسعه کشور همراهی کافی را ندارد.

• بین تعرفه‌های ساده و وزنی شکاف عمیقی وجود دارد و سطح تعرفه‌های وزنی بسیار پایین است.

بنابراین با توجه به پتانسیل‌ها و مزیت‌های کیفی و اقتصادی تولیدات محصولات باغی (به‌غیر از محصولات گرمسیری مانند موز، آناناس و نارگیل) در کشور که تأمین‌کننده نیاز داخلی است، با تعیین تعرفه‌های ثابت به‌طور عمده مشکلات فعلی تولیدکنندگان و بازار حل خواهد شد و نیازی به تعیین تعرفه فصلی و مقطعی نیست چراکه با تعیین تعرفه ثابت در طول سال محصولات وارداتی قابلیت رقابت با محصولات داخل را نخواهد داشت، البته لازم به ذکر است که این امر نیازمند تدوین و اجرای سیاست‌های حمایتی از تولیدکنندگان است.

منابع و مأخذ

۱. گزارشات مجمع تشخیص مصلحت نظام، ۱۳۸۷.
۲. آمار گمرک جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۸.
۳. سایت وزارت جهاد کشاورزی، ۱۳۸۸.
۴. گزارشات مرکز آمار ایران، ۱۳۸۷.

شناسنامه گزارش

شماره مسلسل: ۹۷۷۳

عنوان گزارش: ۱۰. بررسی زیربخش باغبانی در برنامه چهارم توسعه

نام دفتر: مطالعات زیربنایی (گروه کشاورزی)

تهیه و تدوین: الهه سلیمانی

ناظران علمی: حسین صفایی، محسن صمدی

متقاضی: معاونت پژوهشی

ویراستار تخصصی: اصغر معادی رودسری

ویراستار ادبی: —

واژه‌های کلیدی و معادل انگلیسی آنها:

۱. تولید (Product)

۲. کشاورزی (Agriculture)

۳. باغ (Garden)

۴. باغبانی (Hush)

تاریخ انتشار: ۱۳۸۸/۵/۱۱